

**ДЕКІЛЬКА ЗАУВАЖЕНЬ ДО ПЕРЕКЛАДУ
РОМАНУ МАГДИ САБО «СТАРОМОДНА ІСТОРІЯ»
РОСІЙСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ**

Наталя Шайтош

«Мені здається, що Ви більше ніж письменниця трьох книжок, Ви видатна письменниця», – писав у листі до Магди Сабо у 1959 році Петер Ракош, професор Карлівського університету міста Праги.¹ Мова йде про три романи письменниці: «Фреска» («Freskó» – Будапешт, 1958 р.), «Скажіть Жофіці» («Mondják meg Zsófikának» – Будапешт, 1958 р.), «Лань» («Az őz» – Будапешт, 1959 р.). А один з відомих угорських орієнталістів Дюла Немет відносить авторку до найкращих письменників світу. І це не перебільшення, бо романи Магди Сабо завжди викликали великий інтерес у різних читацьких колах.

П'ятнадцять прозових та три драматичні твори письменниці, починаючи з 1960 року, друкуються іноземними мовами за межами Угорщини; а з 1978 року не має такого року, щоб якийсь твір автора не був виданий за кордоном. Майже всі твори Магди Сабо перекладено різними мовами світу. Деякі твори письменниці витримали декілька перевидань, а окремі – друкувались однією і тією ж мовою, навіть, декілька разів.

Що ж так приваблює іноземні видавництва та іноземного читача у творах Магди Сабо.

У своїй доповіді я не буду приділяти уваги всім перекладам творів Магди Сабо, бо це вже зробили Йозеф Таші² та Марта Мігайфі,³ а я хочу коротко повідомити про російські та українські переклади романів письменниці.

Перші переклади творів письменниці з'являються в Західній Європі в 1960 році німецькою та польською мовами: це був роман –

¹ *Majd ha megfutottam útjaimat.* Szabó Magda köszöntése. A Magyar Írószövetség és a Belvárosi Könyvkiadó kiadása. Bp. 1997, 82. (Переклад мій – Н.Ш.)

² Tasi József: Szabó Magda művei külföldön. In: *Majd ha megfutottam útjaimat...* 96–100.

³ Mihályfi Márta: Szabó Magda külföldi sikerei. In: *Majd ha megfutottam útjaimat...* 100–101.

«Фреска» (1958 р.), а в колишньому Радянському Союзі увагу звернули на зовсім інший твір – молодіжний роман «Скажіть Жофіці» (1958 р.), який і побачив світ у російському перекладі в 1961 році. У 1963 році на російську мову перекладають роман «Бал-маскарад» (1961 р.), а у 1965 році виходить перший твір Магди Сабо, який був перекладений українською мовою – це роман «День народження» (1962 р.), з яким російський читач ознайомиться лише в 1972 році. Вищезгаданий роман «Фреска», теж був раніше перекладений українською мовою у 1971 році в Києві і лише потім у 1978 році у Москві з'явився його російський варіант. Кінець 70-х – початок 80-х років є плодотворним періодом: з'являються також і інші україномовні та російськомовні переклади, наприклад, «Улиця Каталин» (Москва, 1978 р.), «Лань» (Москва, 1978 р.), «Пилат (Москва, 1982 р.). Саме в цей час Юрій Гусев перекладає роман «Старомодна історія», який витримав два російських видання – 1980 і 1983 року. А у 1984 році у київському видавництві «Дніпро» з'являється український переклад роману з-під пера Костянтина Бібікова.

Роман Магди Сабо «Старомодна історія» виходить у світ в 1977 році в Будапешті. Після його появи ім'я письменниці досягло якоїсь нової, і ще більшої магнетичної привабливості. «Старомодна історія» стала найбільшим творчим досягненням авторки. Угорська дослідниця творчості письменниці Юдіт Коня у своїй монографії, яка була написана в 1977 році в Будапешті і надрукована в серії «Обличчя і визнання» («Arcok és vallomások»), робить одне цікаве зауваження і пише: «Дуже шкода, що Магда Сабо першим своїм твором не написала "Старомодну історію", роман, над яким вона працювала у 1975–1976 роках, тоді стало б зрозумілим, що саме з історії своєї сім'ї вона винесла любов і ненависть, які живуть довгі десятиліття аж до самої смерті.»⁴

Основу твору складають автентичні листи, щоденники, сімейні документи, розповіді очевидців, власні спогади про дитинство. Роман строго документальний, змальовані в ньому події та його герої – справжні, не вигадані. Магда Сабо порівнює свою працю з роботою археолога, котрий, знайшовши черепки стародавньої вази, відтворює її первісну форму.

⁴ Kónya Judit: *Szabó Magda. Alkotásai és vallomásai tükrében*. Budapest, 1977. (Переклад мій – Н.Ш.)

Твір Магди Сабо нелегкий для читання через заплутане переплетіння багатьох сюжетних ліній та насиченістю великою кількістю специфічних угорських реалій.

Треба відзначити роботу перекладача роману Костянтина Бібікова, який, врахувавши досвід свого російського колеги Юрія Гусева намагався – в міру можливості – уникнути буквалізму, яким дещо грішить російський переклад. Хоча він стояв перед складним завданням: з одного боку, йому треба було відтворити своєрідний стиль Магди Сабо; а з другого – нелегка робота коментатора-дослідника, бо величезна кількість фактів з угорської історії, специфічні угорськи побутові реалії вимагали докладних роз'яснень та коментарів.

Розглянемо лише декілька прикладів з першого вступного розділу роману, який називається – «*Kanna, hattyúkkal*»⁵ (українською мовою – «*Глечик з лебедями*»,⁶ російською мовою – «*Кувшинчик с лебедями*»⁷), з метою показати як перекладачі відтворили окремі особливості письменницького стилю Магди Сабо.

З самого початку роману вже можна побачити різницю стилю письменниці між російським та українським перекладами. Так, в російському перекладі зустрічаються зменшувально-пестливі іменники наприклад:

«...кувшинчик из фарфора с изображенными на нем двумя лебедями, чистящими перышки среди цветов лотоса» (с. 29).

В українському варіанті ця фраза звучить так:

«...глечик із синьої порцеляни, на якому два лебеді чистили пір'я серед квіток лотосу» (с. 4).

В українському перекладі фраза більш строга і менш художня, але саме цей спосіб дозволяє повністю витримати стиль оригіналу, не прикрашати його, а точно передати емоційний відтінок, який був закладений автором:

⁵ Szabó Magda: *Régimódi történet*. Budapest, 1977. (Всі подальші приклади угорською мовою будуть взяті з цього видання. – Н.Ш.)

⁶ Магда Сабо: *Старомодна історія*. Київ, 1984. (Всі подальші приклади українською мовою будуть взяті з цього видання. – Н.Ш.)

⁷ Магда Сабо: *Старомодная история*. Москва, 1980. (Всі подальші приклади російською мовою будуть взяті з цього видання. – Н.Ш.)

«*kék porcelán kannát, amelyen lótoszok között két hattyú tollászkodott*» (с. 11).

Буквально через декілька абзаців ми знаходимо наступне підтвердження вищезгаданих зауважень. Читаємо угорською мовою:

«*...s akik közül – tapintatosan – senki sem kérdezte meg, miféle közegben tartózkodtam a gyerekkorom és aznap közti időszakban, hogy mindeddig nem láttak, s ugyan mi bírt rá, hogy egyszer csak visszatérjek*» (с. 12).

У російському варіанті:

«*...никто из этих полужнакомых знакомцев не был бестактным настолько, чтобы спросить меня, мол, где же ты, голубушка, была до сих пор, почему тебя так давно не было видно, и что такое случилось, что ты вдруг вернулась в родную среду...*» (с. 30).

В українському перекладі це речення виглядає трохи по-іншому:

«*...і серед яких ніхто не повівся нетактовно і не запитав, де ж це я так довго пропадала, чому мене досі не було видно і з якої це причини я так раптово повернулася...*» (с. 5).

Відразу кидається у вічі більш описовий та вільний стиль російського перекладу, протилежний йому – український, виглядає дещо важкувато, але не можна не помітити деякі стилістичні шорсткості російського перекладу, бо не зовсім вдале у наведеному контексті словосполучення «*родная среда*». Саме в таких моментах ми бачимо буквалізм російського перекладача.

Хочу навести ще один дуже цікавий приклад:

«*...titokzatos szavakat illesztettünk egymás mellé, értelmes hangrendű, mégis érthetetlen fogalmakat*» (с. 12).

«*...обмінювались таємничими, тільки нам зрозумілими слівцями, що мали доповнювати одне одного...*» (с. 5).

«*...обменивались загадочными, внешне как будто осмысленными и все же непонятными для окружающих словечками...*» (с. 30).

З обох перекладів читач може зробити висновок, що брат з сестрою створили собі таємничу, зрозумілу лише їм мову. І це не хибне уявлення, бо цю мову вони дійсно собі придумали, але перекласти ці слова російською або українською мовою неможливо, бо вони не мають ніякого лексичного значення. «Таємнича мова» брата і сестри за

звучанням та побудовою слів заснована на законі мовної гармонії голосних звуків, що є одним з основних правил угорської граматики. Тому перекладачам у зносках або доповненнях варто було б дати для іноземних читачів невеличке пояснення про утворення «таємничих слів» брата і сестри.

Наведемо ще один цікавий приклад:

«...*hát meg kell venni, haza kell hozni, mert ott kell lennie...*» (с. 13).

«...і через те його не можна було не купити, не принести додому...» (с. 6).

«...и потому его нельзя было не купить, не принести домой...» (с. 32).

Угорською мовою це речення передається стверджувально «*kell*», а як і в українському, так і в російському перекладах ці речення відтворені з заперечною часткою «не», що нам нагадує і відсилає нас до паралелізму, який ми дуже часто зустрічаємо в українському фольклорі, народних думках (наприклад: «Як не кричати, як не літати. Дітки маленькі, а я їх мати!», «Краще було б не ходити, краще було б не любити...»).

Крім того, більш важливим є і те, що це може бути опосередкованим доказом того, що один переклад вплинув на інший, бо можна припустити, що український перекладач (переклад роману українською мовою побачив світ у 1983 році) взяв до уваги російські переклади (які були зроблені у 1980 і 1983 роках), а не оригінальний текст.

Про стиль письменниці, про її засоби можна було б ще довго говорити, але на цих невеликих прикладах я хотіла показати усю складність праці перекладача і те, що при роботі над перекладами треба використовувати всі надбання новітньої лінгвістики, літературознавства та суміжних дисциплін.